

inquiruntur et probantur: manifestos assignabimus characteres quibus illius existentia certo constare potest: libros Veteris et Novi Testamenti esse authenticos, integros et veros, religionem christianam veram et divinam demonstrabimus.

Deinde, cum aperte pateat omnes Ecclesias christianas, sibi contradicentes, simul veras esse non posse, in Tractatu *de Ecclesia* tradentur regulæ quibus Christi Ecclesia, visibilis, perpetua, extra quam nulla salus, a societatibus pseudochristianis tuto secernatur: hujusmodi regularum seu notarum applicatione facta, clare noscitur Romanam Ecclesiam solam esse veram.

CAPUT SECUNDUM.

DE OFFICIIS HOMINIS ERGA SEIPSUM.

Duplicis generis sunt officia hominis erga seipsum, alia quæ spectant ejus animam, et alia quæ spectant corpus. Hinc in eo capite duo erunt articuli.

ARTICULUS PRIMUS.

DE OFFICIIS HOMINIS QUÆ SPECTANT EJUS ANIMAM.

Pluries jam observavimus duplicem præcipue distingui facultatem in mente humana, nempe intellectum et voluntatem; hinc officia hominis erga animam pertinent ad intellectum vel ad voluntatem: de illis igitur sub duplici hoc respectu paucis verbis disserendum est.

§ I. — De officiis hominis relative ad intellectum.

Intellectus versatur circa verum cognoscendum. Mens certitudinis est capax, sicut ostendimus in Logica, ubi plurimas tradidimus regulas ad verum a falso secernendum: nunc examinandum est an homo hac

facultate uti teneatur, et cui studio præsertim incumbere debeat. Objectum circa quod exerceri potest intellectus humanus, est immensum; omnes scientias et artes complectitur.

Triplicis generis distinguuntur scientiæ, videlicet necessariæ, utiles et vanæ.

Illæ scientiæ dicuntur *necessariæ* quarum notitia jure naturali præscribitur, sive omnibus, qualis est cognitio veræ religionis et sanæ moralis, sive aliquibus, ut politica regibus eorumque ministris, jurisprudentia magistratibus, medicina medicis, theologia clericis, etc.

Scientiæ *utiles* eæ sunt quæ nulla ratione præscribuntur, sed quarum acquisitio bona est in se, animum delectat et ad fines laudabiles dirigi potest; tales sunt cognitio linguarum, logica, mathesis, physica, historia naturalis, historia universalis, critica, rhetorica, poesis, denique philosophia et litteratura.

Eæ autem scientiæ dicuntur *vanæ* quæ sunt falsæ aut dubiæ, nullis fundamentis innixæ, intricatæ, mere speculativæ et ad nihil utile conducentes: hujus generis sunt astrologia judiciaria, divinatio, dissertationes de possibilibus, systemata gratuiti suppositionibus fundata, et multæ quæstiones otiosæ in scholis olim famosissimæ.

Artes, a voce græca ἀρτεν, industria, sic dictæ, quædam sunt methodi aliquid secundum determinatas regulas operandi. Dividuntur in liberales seu pulchras, in quibus mens præsertim agit: tales sunt rhetorica, eloquentia, poesis, pictura, scriptura, etc., et in mechanicas, quæ magis pendent ab exercitio corporis quam a facultatibus animi, ut officia lignariorum, cæmentariorum, etc.

Nullum est dubium quin unusquisque teneatur ad discere scientiam sibi necessariam, sive absolute, sive respective, juxta definitiones expositas. Eo ipso tenetur acquirere scientias ad scientiam sibi necessariam prærequisitas, qualis est logica relative ad alias

scientias, historia civilis ad politicam, historia ecclesiastica ad theologiam, cognitio veterum linguarum ad perfectam Scripturæ sacræ intelligentiam, etc.

Qui vanis scientiis operam dare vellet, insanus esset; eas enim corde et animo despiciere omnesque libros de illis tractantes rejicere debemus, ne tempus breve et celeriter fugiens incassum teramus.

Restat igitur ut de scientiis quas dicimus utiles et quas alii vocant curiosas, paucis verbis disseramus. Quidquid autem de his scientiis dicemus, de pulchris artibus intelligendum est.

J.-J. Rousseau, vir paradoxis notissimus, sibi proposuit ex professo demonstrare, speciali oratione quæ in academia Divionensi solemniter coronata est anno 1770, restitutionem scientiarum et artium non tantum nihil contulisse ad bonos mores, sed, e contra, eos multum corrupisse, contenditque hominem scientiis imbutum esse animal depravatum; contra quem sit sequens.

PROPOSITIO.

Scientiæ et artes per seipsas hominem non depravant, nec damnari possunt ut malæ.

Prob. 1°. Absurdum est dicere veritatem in se spectatam hominem corrumpere et depravare: atqui scientiarum pulchrarumque artium principia tot sunt veritates. Ergo, etc.

2°. Deus omnia noscit, et hæc cognitio est in ipso perfectio. Ergo cognitiones acquirendo, quamdam similitudinem cum Deo acquirimus: atqui repugnat nos depravari præcise quia talem similitudinem cum Deo acquirimus. Si autem singuli homines scientias et artes discendo non corrumpantur, falsum est eas natura sua esse malas et populos depravare. Ergo, etc.

3°. Scientiæ infinitas Dei perfectiones ostendunt, supremæ potentiæ ejus innumeros effectus per orbem

sparsos demonstrant, mentes ad superna erigunt, amore virtutis et vitii horrore inflammant, aut saltem ad laudabiles hujusmodi fines conducere possunt: ergo dici non potest eas per se bonos mores corrumpere.

4°. Singularis J.-J. Rousseau opinio ab omnibus æstimatur paradoxum quod nullatenus defendi potest. Ipse auctor sic de oratione sua loquitur (*Confessions*, t. II, p. 14): « *Cet ouvrage, plein de chaleur et de force, manque absolument de logique et d'ordre; de tous ceux qui sont sortis de ma plume, c'est le plus faible de raisonnement, et le plus pauvre de nombre et d'harmonie.* » Ergo, etc.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°. Ex scientiis et litteris infinita numero scaturierunt mala; v. g., hæreses, impietates, absurda systemata, perniciosissimi libri corruptelam morum inducentes, temerarii novatores societatem religiosam et civilem conturbantes, etc.; ergo scientiæ et litteræ homines depravant.

R. Nego conseq. Hæc enim aliaque ejusdem generis exempla id unum probant, scilicet, perversos homines scientiis et litteris abuti posse et reipsa sæpius abusos esse. Sed quid inde? Nonne optimis rebus quotidie plurimi abutuntur; v. g., arte legendi, arte scribendi, legibus, religione, etc.? Numquid ideo hæc omnia damnanda sunt ut mala?

Præterea, si de scientiis et litteris per eventus judicandum sit, tunc boni effectus cum malis conferendi sunt. Porro, hac comparatione facta, boni effectus scientiarum litterarumque malis multo præstabunt. Quot enim sancti et pii viri, eruditione in litteris conspicui, totam societatem illustrarunt, religionem propugnauerunt, virtutem stabilierunt, vitia contuderunt, innocentiam defenderunt, et bonas disciplinas multum commendaverunt! Ergo, etc.

Inst. 1º. A præcis virtutibus recedunt populi quando apud ipsos prævalent scientiæ et artes, ut exemplo Ægyptiorum, Græcorum et Romanorum constat. Ergo...

R. 1º. Nego antecedens propter nimiam generalitatem ejus. Diu enim floruerunt scientiæ et artes in Ægypto et Græcia antequam illi populi fuerint corrupti. Numquid litteræ corruperunt Italos sub Leone X, et Gallos sub Francisco I, ac imprimis sub Ludovico XIV? Conferantur tempora scientiis illustrata cum sæculis barbaris, et pronuntietur qua epocha magis obtinuerint vitia. Certe nullius est dubitandi locus quin pro scientiis et artibus judicandum sit. Ergo, etc.

R. 2º. Nego conseq. Sæpe quidem corruptio apud populos scientiis imbutos grassatur. Verum id non provenit ex scientiis, quæ potius ei obsistunt et adversantur, bene vero ex divitiis, mollitie, luxu et consuetudinibus perversis, quæ paulatim admisæ, quotidie obfirmantur, societatem quatiunt, lædunt et tandem subvertunt. Imo, societate depereunte, ipsæ litteræ mutantur et barbaræ fiunt: philosophia in artem mere sophisticam degenerat, de omnibus disseritur, controvertitur et disputatur, omnia in dubium revocantur. Hinc horribilis idearum confusio in omni genere, impietas, quædam mentis iniquitas, tædium ordinis existentis, amor novitatis, machinationes occultæ, et cordis nostri proclivitas ad malum: at nemo non videt hæc perversitatis humanæ consecraria scientiis et litteris tribui non posse.

Inst. 2º. Veteres Persæ, Lacedæmones, Scythæ, Romani, Germani, etc., fuerunt invincibiles quamdiu scientias ignorarunt: ergo scientiæ et artes eos corruperunt.

R. Nego conseq. Probandum enim foret populos istos ideo periisse quia scientiæ et artes apud ipsos introductæ sunt: porro illud non ostenditur nec ostendi potest.

Aliunde, immerito dicti populi ut cunctis virtutibus ornati nobis exhibentur. Erant quidem duri, in bello strenui, a præcipuis cupiditatibus nostris alieni, sed fere unicam colebant virtutem, nempe amorem patriæ et libertatis: nec Deum, nec cultum ipsi exhibendum, nec multa legis naturalis præcepta perfecte noscebant: variis in punctis turpissimos errores admittebant. At certe hujusmodi populi proponi non possunt ut ornatissimi cunctarum virtutum cultores, nec proinde dici potest eos usu scientiarum et artium depravatos fuisse.

Inst. 3º. Multo difficilium reguntur populi exculti quam inculti, et prorsus impossibile esset populum ex philosophis et litteratis duntaxat coalescentem gubernare: ergo quilibet princeps sapiens philosophos et litteratos e ditionibus suis expellere debet, sicut olim Spartiæ et Romani eos expulerunt.

R. Dist. ant. Difficilium reguntur populi exculti quam inculti, id est, difficilium opprimuntur et jugo servitutis subjiciuntur, *concedo*; id est, difficilium est pacem inter eos servare et bonum publicum procurare, *subdistingno*; si illi populi sint corrupti, *concedo*; si non sint corrupti, *nego ant.* Etenim multo difficilium est populos excultos jugo servitutis subjicere quam populos incultos, quia plures æstimant libertatem, vividius sentiunt injustitiam, fortius contra oppressores insurgerent, constantius et efficacius eos debellarent. Item si essent corrupti, longe difficilium esset pacem inter eos servare et bonum publicum procurare; scientiæ enim et artes multa nocendi media subministrant hominibus perditis. Verum sit apud populum sanis doctrinis imbutum auctoritas suprema moderata, sapiens, justa, et quidquid voluerit obtinebit; pax servabitur, virtutes privatæ et publicæ colentur, et cuncta erunt prospera. Optimi ergo principes formidare non debent scientias et artes, sed ipsis summo curandum est ut subditi sanæ religionis moralisque principia edoceantur.

Nunquam exstitit nec exstiturus est populus ex solis philosophis et litteratis coalescens : inutile est ergo speciali dissertatione quærere an possibile vel impossibile esset talem populum gubernare.

Præterea, non diximus totam multitudinem scientiis imbuendam esse : ingentia quippe inde sequerentur mala. Nullus etenim artes mechanicas exercere vellet. Sufficit ergo ut omnes claras veræ religionis et sanæ moralis notiones habeant, tum generales, tum speciales et ad proprium statum pertinentes. Tunc vanis contentionibus se non immiscebunt, fidei dogmata in simplicitate sua credent, æquitati et honestati naturali adhærebunt, sicque mirabilis ordo in cunctis conditionibus enitescet.

Idem, servata proportione, dicendum est de mulieribus, quæ communiter aliud scire non debent nisi quod ad religionem, bonos mores, rectam domus administrationem et status sui decentiam requiritur.

Porro, his ita notatis, quis adhuc contendere audebit scientias et artes bono publico esse noxias et ab optimis principibus arcendas? Nonne certum est, e contra, illas multum conferre posse ad inducendam urbanitatem, decentiam, amœnitatem, reciprocam observantiam moralesque virtutes quæ meliores faciunt homines et beatiores reddunt populos? Docti enim et sapientes viri habendi sunt, respectu societatis, sicut oculi respectu corporis. Sed iterum affirmamus cavendum esse ne perversæ doceantur doctrinæ. Prudentis est ergo principis curare ut in scholis publicis et privatis integri semper constituentur magistri, qui sanis principiis juventutem erudiant eamque bonis disciplinis informent.

Plurima hic notanda sunt, scilicet :

1° Qui scientiis et litteris operam dare sibi proponit, non omnes sine ordine acquirere intendat, alioquin imperfectis rerum notionibus quasi obrutus, nihil perfecte noscet, ut experientia constat. *Plus scire velle quam satis est, intemperantia est*, ait Seneca. Sicut enim

non ea quæ manducantur nutriunt corpus, sed quæ digeruntur, ita non quæ leguntur aut discuntur faciunt hominem disertum, bene vero quæ clare distincteque percipiuntur ac retinentur. Unde vetus adagium : *Timeo virum unius libri.*

2° Unusquisque eas specialiter excolat artes vel scientias sibi magis consentaneas : intempestive procul dubio quærerent magistratus et clericus: v. g.; perfectam medicinæ vel artis belli notitiam sibi comparare.

3° Ubi verum a falso secernendum est, caveat scientiæ cupidus a sophisticis libris qui tenebras in mentem injiciunt et in errores deducunt, præsertim si de veritate cupiditatibus opposita agatur. Hinc valde noxia est imprudens librorum pravorum lectio. His tantum impune permitti potest qui recto præditi sunt iudicio, fundamentalia veritatis principia optime norunt, et longo exercitio cupiditates refrenare didicerunt. Nemo itaque tales libros apud se detineat aut legat absque consilio viri gravis ac prudentis.

Quæritur an expediat ut omnes indistincte legere discant?

R. Plurimi negant, propter frequentes qui inde provenire solent abusus. Nos vero partem affirmantem tenemus; multo enim facilius est religione et bonis disciplinis eos imbuere qui optimos legere possunt libros, quam ignaros et fere stupidos homines, qui, viva voce tantum eruditi, nihil retinent, et præclarissimas veritates sæpe absurdis superstitionibus fœdant.

Duo tamen necessaria sunt, scilicet, 1° ut solummodo exquisiti præfiantur magistri puritate doctrinæ et morum integritate conspicui, qui religionis et virtutis exemplum tenellis semper præbeant discipulis; 2° ut mali vel suspecti prohibeantur libri; eo magis quippe noxii forent, quo incautiores essent juniores animi.

Cæterum, optandum esse nobis videtur ut communiter infantes variarum classium plebis ediscant so-

lummodo legere, scribere et computare, ita ut officia conditioni suæ propria implere valeant. Quod ultra noscerent, superfluum et sæpe nocivum esset: hinc enim oritur desiderium supra conditionem suam surgendi, ambitio, inquietudo, manuum operationis tædium et fuga, aliaque vitia nunc magis ac magis grassantia.

Diximus *communiter*, quia certe a scientiis et artibus liberalibus excludere non intendimus plebeios ingenio conspicuos, bonis moribus commendatos, etc.

§ II. — De officiis hominis quæ voluntatem respiciunt.

Voluntas, ut supra notavimus, versatur circa bonum amandum et malum fugiendum: rectum idcirco facultatis hujus exercitium meliores nos facit.

Cum felicitatem nostram invincibili propensione cupiamus, bonum, verum aut apparens, necessario quærimus et quidquid nobis videtur malum, odimus ac fugimus. Ex fonte isto, nempe ex amore nostri, omnes voluntatis nostræ affectiones nascuntur.

In solo Deo sita est vera felicitas nostra, ut ostendimus. Ad eum ergo jugiter tendere debemus. Sed tenebris obcæcati variisque cupiditatibus abrepti, a summo bono sæpius dejicimur.

Tres potissimum distinguuntur cupiditates mentem nostram depravantes, videlicet, surperbia, avaritia et voluptas.

Superbia est inordinatus propriæ excellentiæ appetitus: nomine appetitus intelligitur amor, desiderium et complacentia. Nos impellit ad prosequendos honores hujus vitæ tanquam præcipuum felicitatis nostræ objectum. Ex illo appetitu oriuntur vana gloria, invidia, ambitio, contentio, præsumptio, obstinatio, ira, vindictæ, etc.

Avaritia immoderatus est amor divitiarum, unde proveniunt fraudes, mendacia, injustitiæ, perjuria, sordida parcimonia, infames viæ quæstum faciendi, duritia cordis erga miseros, etc.

Voluptas circa bonum delectabile versatur, et ex illa nascuntur luxuria, gula, id est, comessiones et ebrietates, sensualitas, inedia, gaudium et tristitia, amor et odium, spes et timor, etc., quatenus hi sensus ex appetitu boni delectabilis et mali oppositi aversione oriuntur.

Certum est has cupiditates infaustos producere effectus, ut quotidiana lugendaque constat experientia. Proh! felices qui ab illis immunes se custodiunt! Eas deinceps non ægre coercent, expeditas mentis facultates habent, integras vires corporis servant, abundantia pace in pura conscientia fruuntur, bonam famam sibi comparant, in gloria sunt apud Deum et homines, etc.

Contra vero, qui eas in teneris annis non refrenant, sed habenas illis imprudenter laxant, damnabiles male agendi habitus induunt, gravissima sibi imponunt vincula quæ difficile postea dirumpunt. Si interdum quædam habeant desideria e profundo iniquitatis emergendi, mox pondere libidinum victi, profundius relabuntur, multa prorsus dedecora faciunt, aciem mentis hebetant, corpus enervant, per vias difficiles ambulant, et *perversi difficile corriguntur*. Eccl. 1, 15.

Maxime cavere debent adolescentes a cunctis voluptatum incitamentis, quæ sensus commovent, imaginationem accendunt, venenum corruptionis insinuant, mentem excæcant, decipiunt, ac peccati laqueis irretiunt.

Inter periculosa hæc incitamenta præsertim computari debent, quidquid in contrarium insanus allegare solet mundus:

1º Libri amatorii, vulgo dicti *romans*. Profanos enim amores ordinarie describunt, vividis coloribus illicitas mentis affectiones, tanquam laudabiles, depingunt, turpes actiones imaginibus exhibent, colloquia flammæ impudicas spirantia, artificia ad seducendam innocentiam diabolice excogitata referunt, etc. Nemo

nescit quam infausta inde nascuntur consecraria. Ergo 1°, etc.

2° Choreæ et saltationes, quales nunc sæpius fieri solent. Ibi enim variis modis excitatur atque inflammatur libidinis incendium : juvenes utriusque sexus, vehementi propensione ad se invicem illecti, vultu, gestu, nutu sese provocant, temere et audacter maximis periculis sese objiunt in fragiliori ætate, dum prudentiores vix a cupiditatum æstu temperare queunt. Si hæc agentes, integram servarent castitatem, ingens ibi agnoscendum esset prodigium. Ergo 2°, etc.

3° Ludi scenici, gallice *spectacles*, pariter habendi sunt pro plerisque velut fontes multorum vitiorum. In his namque libidines excitantur, amor inordinatus, odium infensum, ambitio insatiabilis, ira implacabilis, vindicta crudelis, aliaque vitia celebrantur in theatris. Minimum malum, quod inde sequi solet, est maximum tædium pro cunctis gravibus studiis vel negotiis. Vide in hanc materiam *Traité de la Comédie (Essais de morale, t. III)*; Bossuet, *Maximes et réflexions sur la comédie (OEuvres, t. XXXVII)*; Desprez de Boissy (*Lettres sur les spectacles, 2 vol. in-12*). Ipse J.-J. Rousseau pericula hujusmodi ludorum ostendit (*Lettres à d'Alembert, Mélanges, t. II, p. 156*). De spectaculis nosmetipsi longius disserimus in *Theologicis institutionibus*.

Hæc principia impugnantur a pluribus qui dicunt, 1° ipsam naturam ad appetendum bonum sensibile nos impellere; 2° sublatis concupiscentia et cupiditatibus, jam magnas et generosas fieri non posse actiones; 3° ex hinc sequi omnem interdicendam esse recreationem juvenibus, qui tunc gravem et tristem necessario ducerent vitam.

Sed respondetur, ad 1um, naturam nos impellere quidem ad bonum sensibile appetendum, ut et promptius et efficacius conservationi nostræ invigilemus : at ille appetitus lumine rationis dirigi debet, alioquin ultra

limites a sapientissimo Creatore præscriptos mox excurreret nosque secum traheret. Sic ad manducandum et bibendum recte inducimur : verum huic appetitui ultra modum cedentes, non ingurgitamus vel inebriamus et ita de cæteris.

Ad 2um, motus concupiscentiæ, si recte dirigantur, bonos esse et principia magnarum virtutum fieri posse; si vero non coerceantur, uberrimi fiunt omnium vitiorum fontes. Habentæ dimittantur superbiæ, avaritiæ ac præsertim voluptati, et statim effluunt innumera malorum genera. Ex triplici namque hoc capite cuncta ortum habent delicta ac scelera quæ universam coinquinant terram.

Ad 3um, multas esse recreationes honestas, ab omni periculo probabili alienas, quas nequitiam improbat ratio, ut deambulationes, colloquia, nonnullæ ludorum species, præsertim inter personas ejusdem sexus. Pura et innocentia gaudia ex recreationibus istis aliisque similiter honestis percipere licet. Nedum autem tristes tunc ducatur vita, multa inde provenit jucunditas, pax abundans in cordibus, amœnitas interna in cunctis actibus relucens. Multo feliciores sunt in hac vita juvenes qui juxta rationis dictamen libidines coercent, quam illi qui, voluptatum illecebris attracti, omnia sibi permittunt.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE OFFICIIS HOMINIS QUÆ CORPUS EJUS SPECTANT.

Deus animam intime junxit cum corpore, non ut ab eo duceretur, sed ut illud regeret. Repugnaret enim substantiam ratione præditam alteri multo inferiori subjectam esse.

Præcipue nunc quærendum est 1° an mens unionem suam cum corpore servare teneatur; 2° quænam naturalis hujus obligationis sint consecraria. Itaque præsentis articuli duo erunt paragraphi.